

Politică și patrimoniu în Irak și Siria: principalele influențe ale sferei politice, asupra patrimoniului cultural, în secolele XIX-XXI

Matei, Diana-Cristina

Veröffentlichungsversion / Published Version

Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Matei, D.-C. (2015). Politică și patrimoniu în Irak și Siria: principalele influențe ale sferei politice, asupra patrimoniului cultural, în secolele XIX-XXI. *Studia Politica: Romanian Political Science Review*, 15(4), 595-612. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-51692-5>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY-NC-ND Lizenz (Namensnennung-Nicht-kommerziell-Keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY-NC-ND Licence (Attribution-Non Commercial-NoDerivatives). For more information see:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

Politică și patrimoniu în Irak și Siria

Principalele influențe ale sferei politice, asupra patrimoniului cultural, în secolele XIX-XXI¹

DIANA-CRISTINA MATEI

Războaiele și conflictele ultimelor decenii – cum ar fi cele din Golf, Primăvara Arabă, dar și terorismul, se numără printre multele strategii brutale, menite să schimbe balanța forțelor, *status quo*-ul, identitățile locale și regionale. Iar pentru că patrimoniul cultural reprezintă o componentă esențială a identității umane, distrugerea, jefuirea și traficul ilegal ce vizează patrimoniul cultural, au implicații ce depășesc drepturile de proprietate, ducând la ceea ce poate fi numit „genocid cultural”, ori „etnocid”, cultura fiind imperativă în dezvoltarea statelor, oferind reprezentări tangibile ale sistemelor de valori, credințe, moduri de viață, perspective de democratizare și creștere economică.

Prezentul articol dorește realizarea unei conexiuni între regimurile politice și felul în care acestea au afectat viziunea, prezervarea, protejarea sau chiar distrugerea patrimoniului cultural național, punând accentul pe deciziile concrete luate de factorii decizionali, cum ar fi crearea unor legi și instituții, dar și pe analiza interculturală – mai exact consecințele pe care o comunicare deficitară și impunerea unui model social asupra altuia deja existent, sau diferit, au generat schimbări politice, sociale și culturale, previzibile. Studiul analizează cazul irakian și pe cel sirian, întrucât există similitudini semnificative între cele două state, în ceea ce privește istoria, religia și patrimoniul cultural.

Problema de la care pornește ipoteza de lucru o reprezintă daunele provocate patrimoniului cultural, la începutul secolului XXI. Distrugerile militare și colaterale din timpul operațiunilor *Desert Storm* și *Iraqi Freedom* nu au fost semnificative, cele mai importante pierderi începând ca urmare a sancțiunilor economice din partea Națiunilor Unite, respectiv din data de 10 aprilie, atingând apogeul pe 12 aprilie, când Muzeul Național din Bagdad, biblioteci, arhive, muzee și situri arheologice, au fost jefuite într-un mod inimaginabil, sărăcind proprietatea culturală irakiană cu aproximativ 14.000 de

¹ „Această lucrare a beneficiat de suport financiar prin proiectul „Exelență interdisciplinară în cercetarea științifică doctorală din România – EXCELLENTIA” cofinanțat din *Fondul Social European*, prin *Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013*, contract nr. POSDRU/187/1.5/S/155425.

artefacte. Ulterior, în 2014, Statul Islamic a început distrugerea deliberată a patrimoniului cultural irakian și sirian, patrimoniu ce se află pe teritoriile revendicate de grupare, cifra estimată a daunelor ajungând la cel puțin 28 de clădiri istorice și religioase² și nenumărate artefacte folosite ulterior în procurarea armelor³. Motivele⁴ acestor distrugerii sunt variate, cel invocat de membrii grupării fiind încercarea de a îndepărta politeismul și păgânismul și de a reveni la puritatea religiei musulmane, arătând, astfel, că viziunea asupra patrimoniului, definit de UNESCO ca „întregul corpus de semne materiale – atât artistice, cât și simbolice – transmise din trecut fiecărei culturi și, prin urmare, întregii umanități; ca parte constituantă a afirmării și îmbogățirii identităților culturale, precum și ca moștenire ce aparține întregii umanități, patrimoniul cultural conferă fiecărui loc caracteristici specifice și este depozitarul experienței umane”⁵, pare să fie interpretabilă, în funcție de interese temporare. Interesant este însă, că astfel de interese (politice) au dictat viziunea și implicit acțiunile ce implică patrimoniul cultural, încă din secolul trecut (cel puțin), iar Statul Islamic pare să se afle și într-un război simbolic, ținând obiecte de patrimoniu cu o valoare „universală”, stabilită, însă, de occidentali. Iar dacă Convenția de la Haga⁶ și Convenția UNIDROIT⁷, semnate de Siria și Irak, ar fi trebuit să asigure o mai bună preservare a patrimoniului cultural, precum și un sprijin internațional, în cadrul acestui proces, termenul de „preservare” fiind unul subiectiv, referindu-se, practic, la procesul prin care se asigură că valoarea reprezentată de patrimoniul cultural este recunoscută și tratată în consecință, în special prin legislația internă. Iată de ce, actualul studiu dorește să evidențieze elementele de legislație internă. În acest sens, s-au folosit sursele primare disponibile (Legea Irakiană a Antichităților din 1936 și din 2002, Legea Antichităților Siriene din 1963, Tratatul de la Sèvres, Tratatul dintre Marea Britanie și Irak din 1922) celelalte legi relevante pentru studiu fiind găsite în diverse articole și cărți, ca *The Oxford Companion to Archaeology*, de Brian Fegan, sau studiile lui Magnus T. Berndhardsson, ori Matthew D. Thurlow. Noutatea articolului constă tocmai în ipoteza acestuia: în felul în care este perceput patrimoniul. După războaiele din Golf și distrugerea patrimoniului

² Khalid al-Taie, „Iraq Churches, Mosques under ISIL Attack”, 27 februarie 2015, Al-Shorfa.

³ Denis MacEoin, „The Destruction of the Middle East”, Gatestone Institute, februarie 2015.

⁴ Conferința „Război și arheologie: Distrugerea antichităților siriene și irakiene”, Facultatea de Istorie, Universitatea din București, 1 octombrie 2015.

⁵ Filip Iorgulescu, Felicia Alexandru, Georgiana Camelia Crețan, Meral Kagitci, Mihaela Iacob, „Abordări privind evaluarea și valorificarea patrimoniului cultural”, *Economie teoretică și aplicată*, vol. XVIII, no. 12 (565), 2011, pp. 13-31.

⁶ Convenția de la Haga din 1954, privind protecția bunurilor culturale, în caz de conflict armat.

⁷ Cu privire la obiectele culturale furate sau exportate ilegal.

cultural irakian, comunitatea academică a oferit o gamă largă de studii, însă cele mai multe referitoare la situația efectivă a distrugerilor și la cauzele evidente, fără a se căuta motivele mai puțin vizibile, astfel că am luat în calcul, în actualul studiu și teoriile lui Anderson, referitoare la comunitățile imaginate și la apariția naționalismului, ținând cont și de cele ale lui Zaharna, referitoare la comunicarea interculturală.

Viziunea occidentală și primele legi de protejare a patrimoniului cultural

Valoarea „universală” a patrimoniului a fost dată în secolul XIX, când arheologii și orientaliștii europeni⁸ și americani⁹ au arătat un interes crescând în Mesopotamia antică. Multe dintre numele acestor orașe antice erau cunoscute din Vechiul Testament, așa că cea mai mare parte a muncii de teren timpurie era motivată de dorința de a demonstra acuratețea istorică a Bibliei¹⁰. Aceștia excavau în special siturile pre-islamice, mai ales pe cele ce aveau o conexiune clară cu Biblia, ca Nippur, Babilon, Kuyunjik și Ninive, văzând în descoperiri obiecte proprii, cu valoare universală, sub pretextul că acestea provin și reprezintă o perioadă timpurie a dezvoltării culturale a omenirii, transportându-le înapoi în Europa, în muzee naționale din Paris, Berlin sau Londra, unde erau văzute ca trofee, indicatori ai bogăției și puterii¹¹. Ca răspuns la interesul crescând al străinilor, asupra unor părți ale Orientului Mijlociu, și al jafurilor asupra materialelor arheologice în Imperiul otoman, Legea Otomană a Antichităților a apărut în 1874, și recunoaște dreptul unei împărțiri a artefactelor (între moșieri, imperiu și echipele arheologice străine), deși deținerea patrimoniului cultural

⁸ Dintre exploratorii moderni, primul a fost Paul Émile Botta, consul francez în Mosul și arheolog amator. Englezul Austen Henry Layard a venit la scurt timp după acesta. În 1840 au săpat separat în fostele teritorii asiriene, în Nimrud, Ninive și Khorsabad în nordul Irakului. Au trimis spre Paris și Londra comori uluitoare, plăcuțe din piatră cu reliefuri complexe ale regilor din vechime, animale înaripate și alte creaturi mitice, și biblioteci întregi de tăblițe din lut cu pe atunci indescifrabilele scrieri cuneiforme. „Robert Koldewey, cu sprijinul Societății Orientale Germane, a lucrat continuu la Babilon, pentru 18 ani, 1899-1917. Izbucnirea Primului Război Mondial, a încetat toate expedițiile, cu excepția celor germane, care au continuat să lucreze până au fost izgoniți de forțele britanice ce au ajuns pe Tigru în aprilie 1917”, din Brian M. Fagan, *The Oxford Companion to Archaeology*, Oxford University Press, 1996, p. 287;

⁹ Universitatea din Chicago și Universitatea din Pennsylvania, care au trimis câteva expediții spre sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX, Brian M. Fagan, *The Oxford Companion...cit.*

¹⁰ *Ibidem.*

¹¹ Magnus T. Bernhardsson, „Digging the Past: The Historiography of Archaeology in Modern Iraq”, in *Writing the Modern History of Iraq: Historiographical and Political Challenges*, World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd., 2012, pp. 156-157.

era legitimă doar pentru imperiu¹². O lege otomană ulterioară, din 1884, a stabilit că statul deține toate artefactele din Imperiul Otoman și tot acesta oferă permise de acces la artefacte și situri, iar toate artefactele descoperite în excavații deveneau proprietatea Muzeului Imperial din Constantinopol și erau trimise acolo, până când directorul muzeului decidea cum să le împartă¹³. Această lege, deși văzută ca una asupra proprietății naționale, poate fi interpretată și ca un imperialism cultural legalizat¹⁴ – Imperiul Otoman prezervând nu numai moștenirea arheologică proprie, dar integrând și material arheologic din teritoriile periferice, pentru că, deținând controlul asupra bunurilor arheologice, otomanii au reglat în mod eficient accesul europenilor la patrimoniul propriu, precum și orice export, acces ce înainte nu era verificabil (articolul 3, al capitolului 1 stipulează că orice artefact aparține statului, iar furtul sau distrugerea acestora este ilegală).

Perioada mandatelor occidentale

Forțele britanice au ocupat Bagdadul în 1917, iar Gertrude Bell a devenit implicată în politica de reinventare a Mesopotamiei, în timpul Conferinței de la Cairo din 1921, sprijinind stabilirea conducerii hashemite asupra Iordaniei și Irakului, prin regii Faisal și Abdullah, fiii lui Sayyid Hussein bin Ali, instigatorul revoltei arabe¹⁵. Acesta, Regele Faisal I, fondator al noii dinastii hashemite, pe care britanicii l-au urcat pe tronul noului stat irakian, a numit-o pe Gertrude Bell director al antichităților¹⁶. Având în vedere cunoștințele sale de arheologie, cultură și limbă arabă, Bell a fost omul potrivit pentru a stabili un Serviciu al Antichităților Irakiene în 1922. În următorul an, a fondat Muzeul Național, cu Abdul Qadir al-Pachachi ca Director. În același timp, a ajutat la crearea primei legi a antichităților irakiene¹⁷, iar în timp ce Gertrude Bell creaa legea antichităților, având ca îngrijorare principală interesele irakiene, înțelegerea ei referitoare la respectarea acestor obligații era definită în termeni anglo-americani. Dimensiunea legală pe baza căruia a fost creată legea antichităților din 1924, cuprinde Tratatul de Pace cu Turcia¹⁸, care,

¹² Morag Kersel, „The Changing Legal Landscape for Middle Eastern Archaeology in the Colonial Era, 1800-1930”, in *Pioneers to the Past: American Archaeologists in the Middle East, 1919-1920*, G. Emberling. Chicago, Oriental Institute, 2010, pp. 85-86.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Peter Magee, „The Foundation of Antiquities Departments”, in *A Companion to the Archaeology of the Ancient Near East*, Blackwell Publishing Ltd., 2012, p. 75.

¹⁶ Brian M. Fagan, *The Oxford Companion...* cit.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Cunoscut și sub numele de Tratatul de la Sèvres.

deși neratificat, a devenit obligatoriu între Marea Britanie și Irak, sub tratatul din 1922, care obliga Irakul să adopte dispozițiile din Tratatul de la Sèvres. Articolul 14 al tratatului stipula crearea unei legi a antichităților,

„Majestatea Sa, regele Irakului se angajează să asigure adoptarea acestui decret, în douăsprezece luni de la adoptarea acestui tratat și să asigure execuția unei Legi a Antichităților, bazată pe regulile anexate articolului 421¹⁹ din Tratatul de Pace semnat la Sèvres, pe 10 august, 1920. Această lege va înlocui vechea Lege Otomană a Antichităților și va asigura egalitatea tratamentului în ceea ce privește cercetarea arheologică, pentru toți resortisanții tuturor statelor membre a Ligii Națiunilor și ai oricărui stat cărui Majestatea Sa Britanică s-a înțeles prin tratat ca aceleași drepturi să fie asigurate, ca cele de care s-ar bucura în calitate de membru al sus-menționatei Ligi”.

Aceeași lege otomană a fost aplicată și în cazul Siriei, „omologul” lui Gertrude Bell, fiind Henry Seyrig. Acesta a introdus un nou tip de program: „misiunea permanentă”, la situri ca Ugarit, Mari, Arslan Tash, Tell Hmar, Qatna, confirmând importanța Siriei în istoria umanității, iar la scurt timp, mandatul francez a aprobat și misiuni arheologice străine. Anterior, însă, cercetarea arheologică a devenit o prioritate în cadrul asistenței coloniale făcute de autoritățile franceze, acestea creând Institutul de Artă și Arheologie islamică în 1918 (anterior Institutului francez de Studii Arabe din Damasc, stabilit în 1930). Serviciul a fost stabilit în 1919. Ulterior, Institutul Francez de cercetare a fost stabilit și a fost lansată revista *Siria*, dar și prima conferință globală despre arheologia siriană, ținută de francezi în 1926, și o expoziție despre Siria, la Luvru; tot în această perioadă a fost creat și Directoratul General al Antichităților, la acea dată fiind o instituție reprezentativă atât pentru Siria, cât și pentru Libia²⁰. Noi săpături s-au început la Palmyra, Mari și Ugarit, ca dovadă a interesului în antichitatea clasică și Fenicia, săpături conduse de oficiali francezi, datorită instabilității politice în zonă. În anii '30, s-au dezvoltat programe mai științifice, de către Claude Schaeffer, Maurice Dunand și André Parrot, care au contribuit la crearea unei imagini paterne și coloniale a arheologiei. În 1936 s-a deschis Muzeul Național din Damasc, cu sublinierea perioadelor clasice, în timp ce obiectele pre-clasice erau duse la Muzeul din

¹⁹ „Guvernul Turc, în douăsprezece luni de la ratificarea prezentului Tratat, va abroga legea antichităților existentă și va lua măsuri necesare pentru a decreta o nouă lege a antichităților care să fie bazată pe regulile existente în prezenta anexă și care va trebui prezentată Comisiei Financiare, pentru aprobare, înainte de a fi prezentată Parlamentului Turc. Guvernul Turc se angajează să asigure execuția acestei legi, pe baza unei egalități perfecte între toate națiunile”. Anexa la care se face referire stipulează că antichitățile reprezintă orice construcție sau artefact creat înainte de 1700, săpăturile se făceau doar cu autorizația Departamentului Turc de Antichități, iar săpăturile ilegale și jafurile erau pedepsite, în vreme ce descoperirile urmau să fie împărțite între arheolog și departament, după decizia șefului departamentului.

²⁰ <http://hisd.tors.ku.dk/institutions/>

Aleppo; autoritățile franceze au decretat și împărțirea descoperirilor între diversele misiuni și ca rezultat al muncii arheologice crescânde, un directorat independent, exclusiv pentru Siria a fost creat în 1941, condus de același Seyrig, conform lui Lawrence Gillot, în *Towards a Socio-Political History of Archaeology in the Middle East: The Development of Archaeological Practice and Its Impacts on Local Communities in Syria*.

Naționalismul

Ca răspuns la mandatele occidentale, apar mișcările naționaliste, pentru că, dacă statul-națiune a reprezentat ultima treaptă în procesul spre modernitate, este o surpriză faptul că state precum Siria sau Irak, considerate „barbare necivilizate” s-au luptat pentru a stabili pentru ele însele o identitate națională, care să le ofere hegemonie și preeminență așa cum au făcut-o și alte comunități²¹? În Irak, Faisal I-a numit Director General al Educației pe Sati al-Husri, în 1927, rol în care se află într-o poziție perfectă pentru a se asigura că o ideologie naționalistă, pan-arabă, se predă în școlile irakiene²². Primirea Irakului, ca primul stat arab independent, în Liga Națiunilor în 1932, a dus la schimbări semnificative în Departamentul de Antichități, Sati al-Husri, devenind director de antichități. Acesta și-a direcționat atenția către protecția și prezervarea patrimoniului național irakian prin cereri de restituire, pentru a recâștiga pierderi anterioare de artefacte; crearea unei noi legi a antichităților și căutarea ajutorului internațional pentru controlul exportului, pentru a preveni pierderea culturală; antrenarea irakienilor și educarea populației pentru a asigura prezervarea ulterioară a patrimoniului cultural²³. Printre inițiativele sale se numără și o reformă a serviciilor tehnice ale directoratului care ar permite departamentului să își desfășoare munca de restaurare la un nivel mai înalt, atât calitativ cât și cantitativ, astfel că, cât mai puține artefacte să fie nevoie să fie trimise în străinătate pentru a fi restaurate²⁴. Diminuarea pan-arabismului și intensificarea naționalismului irakian au dus la o nouă percepție a trecutului anticei Mesopotamii ca parte integrală a istoriei poporului²⁵ –o percepție deja

²¹ Logrono Narbona, Maria del Mar, *The Development of Nationalist Identities in French Syria and Lebanon: A Transnational Dialogue with Arab Immigrants to Argentina and Brazil, 1915-1929*, University of California, Santa Barbara, 2007, p. 148.

²² Brian M. Fagan, *The Oxford Companion...* cit.

²³ Ana Filipa Vrdoljak, „Unravelling the Cradle of Civilization ‘Layer by Layer’ – Iraq, its Peoples and Cultural Heritage”, in *Cultural Diversity, Heritage and Human Rights: Intersections in Theory and practice*, Routledge, 2010, p. 69.

²⁴ Sünne Juterzenka, *The Fuzzy Logic of Encounter. New Perspectives on Cultural Contact*, Waxmann Verlag GmbH, Germania, 2009, p. 133.

²⁵ *Ibidem*.

menținută de al-Husri, care intra de acum în politica monumentelor²⁶. A descoperit, astfel, că cele mai multe exponate ale muzeului aparțin unei perioade pre-islamice, ilustrând tendința arheologiei vestice, care se centra mai mult pe descoperiri ce aveau legătură cu Biblia sau despre care se credea că reprezintă rădăcinile civilizației vestice, așadar, departamentul său a sponsorizat câteva excavări, concentrându-se pe monumente islamice, neglijate de vestici, începând astfel lucrul la Samarra și continuând cu marea moschee din Kufa²⁷. În anii '20, au existat cazuri de trafic ilegal de antichități în Bagdad. Totuși, acesta s-a diminuat în anii '30, dar al-Husri tot a crezut necesar să restricționeze și mai mult regulile, adoptând Legea Antichităților Irakiene nr 59 din 1936, cu referire la săpături, exportul și importul antichităților în Irak, ce a rămas în vigoare până în 2002. Conform acestei legi, antichitățile reprezintă proprietățile mobile și imobile, mai vechi de 200 de ani, dacă interesul public consideră că acestea ar trebui protejate, datorită valorii lor istorice, naționale, religioase și artistice. Toate antichitățile de pe teritoriul irakian sunt considerate ca fiind proprietatea statului și distrugerea lor este interzisă iar statul este singurul care eliberează permise pentru săpături arheologice. Legea din 1936 se angajează să pedepsească orice încălcare a sa.

O dată cu nașterea statului-națiune sirian, granițele politice au fost codificate sub un singur guvern a cărui misiune era să legitimizeze atât local cât și în străinătate propria poziție, prin crearea unui sentiment de coeziune a comunității în jurul unui patrimoniu cultural comun²⁸ iar în 1950, o dată cu venirea lui Salim Adel Abdulhaq, care a introdus o secțiune dedicată islamului în Muzeul Național și a inaugurat și câteva muzee populare în Damasc, Aleppo, Homs și Palmyra, s-au început și lucrări de restaurare ale siturilor importante (Palmyra, Bosra, Apamea, Saint Simion și Krak des Chevaliers). Au apărut și *Analele Arheologice Arabe Siriene*²⁹.

Ba'athismul

Partidul Ba'ath a fost fondat în 1947 de către Michel Aflaq, un profesor sirian, al cărui brand de naționalism arab radical a adunat suporterii în regiune.

²⁶ În 1934, al-Husri ordona curățarea și izolarea rămășițelor antice ale unei foste cetăți turce din centrul Bagdadului, ce incorporau rămășițele unei școli abbaside. În scurt timp, fațadele celor 2 secțiuni rămase au fost reconstruite și clădirea a fost renovată pentru a fi folosită ca muzeu al arhitecturii islamice și ca memorial pentru primul Rege al Irakului, Faisal I.

²⁷ Brian M. Fagan, *The Oxford Companion...* cit.

²⁸ Helaine Silverman, *Contested Cultural Heritage: Religion, Nationalism, Erasure, and Exclusion in a Global World*, Springer-Verlag, New York, 2011, p. 174.

²⁹ <http://hisd.tors.ku.dk/institutions/>

Sloganul timpuriu al partidului „unitate, libertate, socialism” a atras o generație de activiști politici arabi care doreau să dărâme guvernele din orientul Mijlociu, manipulate de europeni și să creeze o economie industrială modernă. Hafez al-Assad a folosit partidul ba'athist pentru a-l ajuta să controleze guvernul și armata siriană. În 1953, partidul ba'athist s-a unit cu partidul arab socialist al lui Akram Hawrani și a devenit Partidul Ba'ath Arab Socialist. Alianța a ajutat noul grup să reprezinte o amenințare serioasă în fața rivalilor politici. Totuși, ofițerii de armată au fost cei care au jucat un rol principal în stabilirea conducerii ba'athiste. Hafez al-Assad se află într-un grup de suporteri ba'athisti ai armatei Siriene, când au preluat controlul în 1963. Au urmat neînțelegeri între ba'athistii civili și comitetul miliar, ce au despărțit mișcarea. Suporterii lui Aflaq au fost forțați să plece, de către conducerea partidului, aceștia ajungând în Irak, unde au organizat o lovitură de stat și au obținut conducerea, în 1968. În 1970, Hafez al-Assad a lansat propria sa lovitură de stat. Ideologia partidului este în esență pan-arabă și islamul se află în rolul central, nu datorită ideilor sale religioase și sociale, ci pentru importanța sa în conștiința arabă naționalistă³⁰.

În Irak, situația arheologică s-a schimbat încet, dar dramatic sub conducerea partidului ba'athist, mai întâi sub Ahmad Hassan al-Bakr (1968-1979) și apoi sub Saddam Hussein (1979-2003).

În paralel, regimul ba'athist timpuriu și-a pus amprenta asupra patrimoniului cultural sirian prin legea din 1963, mai exact legea antichităților siriene. Articolul 2 stipulează că statul trebuie să „prezerve, protejeze, cerceteze și folosească în acord cu legea” antichitățile țării. Articolul 7 sancționează pe cei ce produc daune patrimoniului. Articolele 24 și 25 definesc restricțiile în siturile arheologice, iar articolul 28 obligă pe oricine ocupă un spațiu ce aparține patrimoniului cultural național, să permită personalului Directoratului de Antichități să intre pentru a inspecta, studia, măsura și a face fotografii. Capitolul 3 subliniază prezervarea artefactelor, iar 4 definește și articulează datoriile celor care fac săpături. Pe lângă asta, legea antichităților siriene din 1963 descrie drepturile și responsabilitățile misiunilor. Din 1963, săpăturile arheologice erau condiționate de eliberarea unui permis, oferit doar de autorități. Permisul se oferea pe baza capacităților științifice și financiare ale applicantului (capitolul 4, articolele 42-44). Existau și reguli pentru arheologi, ca: obligația de a returna toate descoperirile guvernului sirian și de a publica aceste descoperiri, protejarea siturilor, cooperarea și acceptarea prezenței unor reprezentanți și Directoratului de Antichități și de a plăti salariile gărzilor (capitolul 4, articolele 46, 47, 51). Măsuri împotriva jafurilor sunt evidențiate într-un amendament din 1999 și fixează pedeapsa de la 15 la 25 de ani de detenție pentru cei care fură și exportă artefacte siriene, de la 10 la 15 de ani pentru cei care fac săpături

³⁰ Carlo Caldarola, „Religions and Societies, Asia and the Middle East”, *JSTOR*, vol. 22, no. 3, 1983, p. 21.

ilegale. Pentru cei care distrug sau falsifică antichități, artefacte sau monumente, sunt 5-10 ani de închisoare. În sfârșit, articolul 63 asigură aceeași pedeapsă pentru cei care nu își fac datoria de preservare și protejare a artefactelor. Secțiunea a treia atrage atenția, fiind devotată principiilor culturale și educaționale, articolul 21 stipulând: „Sistemul cultural și educațional țintește la crearea unei generații naționaliste arabe, care are o gândire științifică și este atașată istoriei și teritoriului său, mândră de patrimoniul său și plină de spiritul încercării de a atinge obiectivele națiunii de unitate, libertate și socialism, și să servească umanitatea în progresul său”. Legea antichităților în 1963 a fost ratificată după semnarea Convenției de la Haga din 1954³¹. În perioada următoare, 1968-1976, arheologia a pus accentul pe proiecte ambițioase, menite să salveze câteva situri importante (este de asemenea perioada în care s-a descoperit că Ebla datează din aceeași perioadă cu Ninive și Babilon, crescând importanța Siriei prin împărțirea unui spațiu comun Mesopotamiei antice)³². Anii '80 și '90 sunt caracterizați de diversificarea cercetării arheologice, într-un context politic din ce în ce mai favorabil prezenței misiunilor arheologice străine, al căror număr a fost estimat la 86 în 1996 și 120 în 2010. Unul dintre motivele acestei creșteri îl reprezintă și greutatea continuării misiunilor arheologice în Irak, ca urmare a războaielor din Golf dar și trecerea de la viziunea colonială la evidențierea importanței comunităților locale. În paralel, guvernul și Directoratul de Antichități au inițiat programe comune de cercetare cu europenii, iar guvernul a văzut în protejarea patrimoniului, un interes de dezvoltare turistică³³.

Dacă numele lui Hafez al-Assad nu a atras atenția într-un mod semnificativ (în privința evenimentelor corelate cu patrimoniul cultural), nu la fel se poate spune și despre liderul ba'athist din Irak, Saddam Hussein – politician carismatic, un maestru al oratoriei care atrăgea irakianul „de rând”, expert în managementul imaginii, construidu-și chiar un cult al personalității, este puternic legat de consolidarea puterii prin prisma istoriei. Astfel, acesta utiliza simbolismul politic pentru a crea o memorie istorică colectivă, identitate națională și incluziune socială, pe bazele unității naționale, a forței civile și a puterii militare, prin intermediul unor măsuri ca: lansarea unei campanii numite „Proiectul de rescriere a istoriei”, în care autorii și cercetătorii irakieni erau obligați de stat să reducă redarea istoriei irakiene la una foarte simplistă, prin

³¹ Ca urmare a distrugerilor masive, asupra patrimoniului cultural, în timpul celui de-al doilea război mondial, a fost adoptată, la Haga, în 1954, o convenție privind protecția bunurilor culturale, în caz de conflict armat. Convenția de la Haga reprezintă primul instrument internațional, cu vocație universală, care este în mod exclusiv axat pe protecția patrimoniului cultural, sub definiția „de proprietate culturală”.

³² <http://hisd.tors.ku.dk/institutions/>

³³ Mattia Guidetti, Silvia Perini, „Civil War and Cultural Heritage in Syria, 2011-2015”, *Syrian Studies Association Bulletin*, vol. 20, no. 1, 2015, p. 2.

desacralizare, prin reinterpretarea fiecărei epoci istorice sau prin adăugarea unor evenimente care să se alinieze pur și simplu cu ideologia ba'athistă³⁴, punându-se accentul pe Mesopotamia antică și pe islam, fiind finanțate săpături grandioase și reconstrucții și fiind publicate reviste dedicate poeziei și literaturii perioadei islamice, diviziile armatei fiind numite după figuri istorice importante³⁵. În plus, Hussein își alesese ca personaj reprezentativ pe Nabucodonosor, iar la reconstrucția Babilonului, a gravat pe cărămizi „Pentru Regele Nabucodonosor, în domnia lui Saddam Hussein”. Genealogia sa oficială dovedea că este un descendent direct al nepotului Profetului Muhammad, Ali, care este văzut de către sunniți drept unul dintre cei 4 califi și shiiții chiar doreau legitimizarea liniei lui Ali³⁶. Campania de propagandă dorea crearea unei imagini naționaliste³⁷.

După consolidarea puterii, Saddam a co-sponsorizat programul UNESCO „Rezoluții cu privire la restituirea obiectelor de artă, în țările victime ale expropriației”, aceste rezoluții ducând la încercarea de a recupera obiectele arheologice furate în timpul ocupației coloniale. Irakul și-a bazat sponsorizarea succesivă a acestor rezoluții pe următoarele lucruri: returnarea obiectelor culturale era văzută ca o extensie a exercițiului de suveranitate asupra propriului teritoriu și resurse, dreptul irakienilor de a-și trasa cursul dezvoltării culturale, prin modul în care propriul patrimoniu este protejat și prezervat și refuzul ideii că statele în curs de dezvoltare nu își pot prezerva patrimoniul, în acest sens Irakul și-a educat publicul prin crearea unor muzee regionale și, în plus Irakul afirmă că restituirea era vitală existenței unei relații de prietenie între țări și pentru creșterea solidarității internaționale³⁸.

Un alt moment al influenței politice asupra culturii îl reprezintă și războiul irano-irakian, când regimul a încercat să invoce motivația istorică și pentru a asigura sprijinul populației shiite majoritare, a încercat și evidențierea dimensiunii etnice, în locul celei religioase³⁹, mai exact Noua Qaddisyeh, bătălia din 637, în care forțele arabe au învins ultima armată persană. Războiul curent a fost prezentat ca un alt capitol în lunga luptă împotriva agresiunilor inamicului ignorant și barbar, persan care era decis să cucerească „tărâmul civilizației și al istoriei creative”⁴⁰. Tot sub influența politică s-a practicat și cenzura academică,

³⁴ Benjamin Isakhan, „Targeting the Symbolic Dimension of Baathist Iraq: Cultural Destruction, Historical Memory and National Identity”, in *Middle East Journal of Culture and Communication*, vol. IV, 2011, pp. 257-281; p. 261.

³⁵ *Ibidem*, p. 261.

³⁶ *Ibidem*, p. 263.

³⁷ Pe timbrele naționale existau motive și simboluri prin care partidul baath controla 5 milenii de istorie, un prinț sumerian, antichități mesopotamiene, spirala... de la Moscheea din Samarra și simboluri ale industriei petroliere.

³⁸ Ana Filipa Vrdoljak, „Unravelling the Cradle of Civilization...cit.”.

³⁹ Benjamin Isakhan, „Targeting the Symbolic Dimension of Baathist Iraq...cit.”.

⁴⁰ Brian M. Fagan, *The Oxford Companion*...cit.

fiindcă niciunul dintre guvernele irakiene nu a permis libertatea academică, mai ales în sfera istoriei. Astfel, între 1963-1970, la venirea la putere a lui Arif, Taha Baqir, director al antichităților și vice-președinte al Universității din Bagdad și arheolog al perioadei pre-islamice, care susținea continuitatea etnică între Mesopotamia antică și Irakul modern, a fost demis și forțat să se retragă din funcție, în Libia, iar ulterior sub regimul ba'athist, a fost rechemat în Bagdad, unde i s-a redat funcția de profesor; în 1968, Abdul Aziz al-Duri, istoric socio-economic, decan al Facultății de Artă și Știință și profesor de istorie islamică, dar și rector al Universității din Bagdad, a fost exilat de partidul ba'athist datorită simpatiilor sale pentru regalitate, în 1968 – Ali al-Wardi, istoric, a fost obligat să se pensioneze pentru că evidențiasse importanța iranienilor în istoria Irakului, iar în cazul lui Ibn Khaldun, scrierile sale au fost interzise pentru că îi critica pe arabi și perioada arabă pre-islamică⁴¹.

Saddam Hussein a încercat să justifice invadarea Kuweitului⁴² pretinzând că o națiune veche de 6000 de ani nu poate pierde ieșirea la mare⁴³. Înfrângerea din primul război din Golf a dus la multe revolte în Irak, una dintre ținte fiind reprezentată de muzeele locale, identificate cu partidul ba'athist și cultul lui Saddam. Multe exponate au fost furate sau distruse. O dată cu căderea puterii regimului, săpăturile ilegale erau tot mai dese, afectând mii de situri. Iată, astfel, că perioada caracterizată de conflicte armate importante, care au adus daune patrimoniului cultural, a debutat mai devreme în Irak.

Războaiele din Golf, Primăvara Arabă și Statul Islamic

Operațiunea *Desert Storm*, din 1991, nu a produs distrugerii semnificative asupra patrimoniului irakian, folosindu-se cele mai precise muniții și nave de zbor americane, tocmai pentru a minimiza rata pagubelor colaterale. În plus, un mare ajutor l-a reprezentat și contactarea unor arheologi americani⁴⁴, cu experiență în Irak pentru a crea o listă de situri și locații care să fie evitate, în timpul atacului, datorită valorii lor istorice. Cu toate acestea, au avut loc câteva incidente. O consecință ulterioară, mai gravă, a operațiunii

⁴¹ Antoon de Baets, *Censorship of Historical Thought. A World Guide, 1945-2000*, Greenwood Press, 2002.

⁴² Națiunile Unite impun sancțiuni comerciale Irakului, în cazul menținerii poziției sale, însă fără succes. Iată de ce, pe 18 ianuarie 1991, forțele Națiunilor Unite, sub comanda SUA, inițiază Războiul din Golf (Operațiunea *Desert Storm*), eliberând Kuweitul în mai puțin de o săptămână. Ulterior, Saddam Hussein anunță că dorește să oprească războiul, acceptând rezoluțiile ONU, dar și măsurile aeriene ce vizau protejarea spațiului aerian kurd, și între Irak și Kuweit, pentru a proteja șiiții.

⁴³ Brian M. Fagan, *The Oxford Companion...* cit.

⁴⁴ Geoff Emberling, Katharyn Hanson, *Catastrophe! The Looting and Destruction of Iraq's Past*, University of Chicago, SUA, 2008, p. 11.

Desert Storm, precum și a invaziei Kuweitului, a reprezentat-o furtul și crearea unei rețele de contrabandă cu artefacte. Conform primului Protocol al Convenției de la Geneva⁴⁵, irakienii au susținut că au retras un număr semnificativ de artefacte din muzeele și bibliotecile din Kuweit, spre prezervarea lor. Astfel, câteva sute! de obiecte nu au fost returnate, apărând mai târziu, pe piața internațională de artă. În plus, ca o consecință indirectă a intervenției americane, mai multe muzee irakiene au început să fie jefuite. În cele din urmă, 11 din cele 13 muzee din țară au fost jefuite și peste 4000 de artefacte au fost furate. Aproximativ 400 din aceste obiecte au fost documentate și doar 24 au fost identificate pe piața liberă.

Ulterior, în martie 2003, SUA, UK și celelalte forțe ale coaliției, au invadat Irakul. Efectele „eliberării” Irakului nu au întârziat să apară, existând distrugerii datorate conflictului, dar mai ales datorate jafurilor. Intrarea trupelor americane în Bagdad a creat haos și drept urmare, jafurile au luat amploare. Însă pagubele înregistrate în rândul clădirilor guvernamentale, magazinelor, bisericilor și proprietăților private nu se ridică la magnitudinea distrugerilor suferite de Muzeul Național din Bagdad, deținătorul celei mai mari colecții de antichități babiloniene, sumeriene și asiriene. În ceea ce privește siturile arheologice, în Irak există peste 12.000, dintre care peste 150 aparțin unor orașe sumeriene antice, ca Babilon, Nimrud și Ninive. Mii de astfel de situri au fost distruse și jefuite, hoții devenind adevărați profesioniști, în timp, angajând oameni care să sape, plătindu-le transportul.

În paralel cu aceste distrugerii ale siturilor antice, a existat și un proiect care să distrugă simbolurile fostului regim – peste 200 de clădiri distruse și multe altele avariate, iar în câteva săptămâni, toate înfățișările fostului dictator fuseseră distruse sau desfigurare⁴⁶. Proiectul de de-ba’athificare simbolică a fost important pentru instalarea lui Lewis Paul Bremer al III lea, în fruntea CPA, în 13 mai 2003, primul act oficial al lui Bremer fiind: de-ba’athificarea societății irakiene, clauza a patra decretând ca „reprezentările din clădirile guvernamentale sau din spațiile publice ale lui Saddam Hussein sau ale altor membri ai fostului regim ba’athist sunt interzise”, iar în următoarele 2 zile, a mai ordonat și ca toate proprietățile ba’athiste să fie transferate către CPA, precum și stabilirea unui Consiliu de de-ba’athificare irakian, transformat în 2007 în „Comitetul pentru eliminarea Simbolurilor erei lui Saddam” – un plan de distrugere a 100 de monumente ba’athiste, inclusiv unele dedicate victimelor războiului Iran-Irak⁴⁷.

Din 1974, legea irakiană a interzis exportul de artefacte, iar din 6 august, 1990, rezoluția 661 a Consiliului de Securitate ONU a impus un

⁴⁵ Acest protocol cere statului ocupant să protejeze patrimoniul cultural al statului ocupat.

⁴⁶ Benjamin Isakhan, „Targeting the Symbolic Dimension of Baathist Iraq...cit.”.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 273.

embargo comercial, conform căruia comerțul internațional cu artefacte exportate din Irak, era interzis. Cu toate acestea, comerțul cu antichități s-a dovedit a fi o afacere destul de profitabilă, drept urmare, jefuirea și distrugerea culturală s-a răspândit la nivel global cu o viteză inimaginabilă. Estimările variază, însă încasările din comerțul ilegal se ridică anual la 2-4 miliarde de dolari, peste 98% din prețul final ajungând în buzunarele intermediarului⁴⁸. În ceea ce privește cazul de față, în data de 6 iulie 1994, un basoreliev din Camera C a Palatului Nord-Vestic, din Nimrud, având lățimea de un metru a reușit să atingă un preț de 12 milioane de dolari – un record mondial pentru un artefact din Orientul Mijlociu – fapt ce poate reprezenta motivul creșterii ratei de jefuire a muzeelor și arhivelor, începând cu anii '90, atingând apogeul în 2003; un alt exemplu îl constituie vânzarea sigiliilor cilindrice din colecția Erlenmayer cu prețuri record, de zeci și sute de mii de dolari⁴⁹. Aceste vânzări inedite, coroborate cu un declin economic al sfârșitului anilor '80, declin ce i-a condiționat pe investitori să caute noi alternative pentru refacerea stocurilor de investiții, la care se adaugă situația populației civile irakiene, sărăcită în urma războiului din 1991 și în urma sancțiunilor economice, impuse de ONU, comerțul ilegal a putut fi prevăzut de profesorul Gibson.

Problematica prezervării patrimoniului cultural se confruntă, totodată și cu alte două aspecte, din punct de vedere al cadrului legal: legile naționale ale statelor combatante, precum și transferul proprietății. Ca membru CPA, responsabilitatea protejării patrimoniului revenea și Statelor Unite. În cele ce urmează, voi expune analiza foarte amănunțită a lui Matthew D. Thurlow în, *Protecting Cultural Property in Iraq: How American Military Policy Comports with International Law*, referitoare la legile armatei americane și la influența acestora asupra patrimoniului cultural american. Astfel, SUA a refuzat să semneze Convenția de la Haga⁵⁰ și nu este semnatară nici a Convenției UNIDROIT, din 1995⁵¹, însă acest stat s-a alăturat multor altor tratate internaționale⁵², create în scopuri asemănătoare, după cum urmează: Convențiile de la Haga din 1899 și 1907⁵³, Pactul Roerich⁵⁴, a IV-a Convenție de la Geneva,

⁴⁸ Neil Brodie, Jenny Doole, Peter Wilson, *Stealing History: the Illicit Trade in Cultural Material*, McDonald Institute for Archaeological Research, 2000.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ Abia în data de 13 martie 2009, SUA a semnat Convenția.

⁵¹ <http://eca.state.gov/cultural-heritage-center/international-cultural-property-protection/process-and-purpose/laws>.

⁵² Matthew D. Thurlow, „Protecting Cultural Property in Iraq: How American Military Policy Comports with International Law”, *Yale Human Rights and Development Journal*, vol. VIII, 2005, pp. 154-155.

⁵³ A doua convenție de la Haga, referitoare la respectul pentru legile și obiceiurile războiului terestru.

⁵⁴ Privind protecția insușiilor artistice și științifice și a monumentelor istorice – 1935.

privind protejarea civililor pe timp de război⁵⁵, Convenția UNESCO din 1970, Convenția pentru Protejarea Patrimoniului Cultural, din 1972. În ceea ce privește autoritățile militare, există Legea Războiului, care stabilește câteva referințe în domeniul proprietății culturale; mai exact, siturile și clădirile istorice, religioase, artistice și științifice nu trebuie să fie țintite în mod intenționat de către comandanți, decât atunci când apare o „necesitate militară”. În 1977, Departamentul de Stat a enunțat Directiva 5100.77, care stabilea crearea unor direcții militare, care să ofere traininguri și să editeze manuale, inclusiv în privința protejării proprietății culturale, în concordanță cu obligațiile SUA, sub convenția de la Geneva⁵⁶. Cu toate acestea, deși manualele respective aveau în vedere aproape toate tratatele și convențiile internaționale importante, ofereau protecții limitate în ce privește proprietatea culturală⁵⁷. În plus, trupele americane sunt în cea mai mare parte absolvite de vină rezultată din neglijența în privința protejării culturii. Un pamflet al Forțelor Aeriene SUA afirmă că, în cazul în care un pilot atacă în mod neglijent o țintă, acțiunea nu va fi judecată drept o încălcare a Legii Războiului⁵⁸. În plus, nu numai indivizii sunt cei care nu sunt declarați responsabili, în cazul neglijării proprietății culturale, dar însăși armata americană se absolvă de orice vină ce constă în obligația colectivă de a prezerva patrimoniul cultural, pe timp de război. Niciunul dintre manualele furnizate de SUA, armatei, nu stipulează o astfel de obligație, spre deosebire de Codul Lieber, Pactul Roerich și Convenția de la Geneva, care cer Statelor Unite să protejeze sau să prevină distrugerile directe asupra patrimoniului. Așadar, armatei americane i se cere doar prevenirea distrugerilor sau asediilor proprietății făcute de propriile trupe și comandanți, chiar și această responsabilitate fiind trecută cu vederea, conform AFP, 110-31⁵⁹.

În ceea ce privește Irakul, în raportul întocmit de Departamentul de Antichități și Patrimoniu, în 20 iulie 2000, se cerea integrarea a 4 situri irakiene, în programul Patrimoniului Mondial, și anume: orașele antice Ur, Nimrud, Samara și Ninive. Dintre acestea, doar Samara⁶⁰ a fost trecut pe lista UNESCO

⁵⁵ Amintită aici, în contextul în care nerespectarea acesteia a avut drept urmare îndreptarea civililor spre jafuri, periclitând astfel, patrimoniul.

⁵⁶ Directiva Ministerului Apărării, nr. 5100.77, din 9 decembrie 1998.

⁵⁷ *The Law of Land Warfare*, Department of the Army Field Manual, F 27-10, precizează: „în timpul asediului și al bombardamentelor, toate măsurile necesare vor fi luate pentru a salva, pe cât posibil, clădiri dedicate religiei, artei, științei, sau scopurilor caritabile, monumente istorice, spitale, în cazul în care acestea nu sunt folosite în scopuri militare”.

⁵⁸ George N. Walne, AFP 110-31: *International Law-The Conduct Of Armed Conflict And Air Operations And The Linebacker Bombing Campaigns Of The Vietnam War*, Center for Naval Analyses, 1987, p. 13.

⁵⁹ Ca regulă generală, în absența unor culpe cum ar fi antrenamentul ori o supraveghere neadecvată, nicio obligație sau compensație nu îi este atribuită statului, în caz de violări ale legii în timpul conflictului armat, făcute de membri individuali, în afara ariilor lor de responsabilitate.

⁶⁰ <http://whc.unesco.org/en/list/276>.

a patrimoniului aflat în pericol, și asta abia în 2007!, în condițiile în care conflictul armat din 2003 și urmarea acestuia a provocat daune în Ur și Ninive. Pe lista monumentelor UNESCO⁶¹, se află, din 1985 și Hatra⁶², iar din 2003 Ashur⁶³ – doar acestea, pentru că politica integrării unor situri ori monumente pe lista celor protejate este condiționată de furnizarea unui plan bine structurat de protecție națională legală și a mecanismelor de conservare, de către statul membru – iar în 2000, guvernul irakian nu a reușit să facă acest lucru. Conform rezoluției 1483 a Consiliului de Securitate, SUA și Regatul Unit au fost recunoscute ca state ocupante, urmând să formeze o autoritate pseudoguvernamentală, până la stabilizarea politică a Irakului. Astfel, le-a revenit responsabilitatea întocmirii unui plan de restaurare și protejare a siturilor arheologice – ceea ce ar putea reprezenta o problemă, existând o barieră tehnică în procesul de nominalizare. Criteriile UNESCO cer ca nominalizarea să fie făcută de statul membru pe teritoriul căruia sunt localizate proprietățile culturale, iar acest aspect reprezintă o problemă în ideea legitimității cu care CPA poate nominaliza în numele Irakului. O interpretare formală a criteriilor ar putea descalifica nominalizările înaintate de CPA. Prin urmare, așa cum am semnalat mai sus, din miile de situri și monumente aflate în pericol, doar trei se află pe lista celor protejate de UNESCO, iar 2 dintre ele figurează cu mult după distrugerea lor parțială, în timpul războiului din 2003. Din fericire, după transferul puterii de la CPA la Guvernul interimar, la mijlocul lui 2004, UNESCO a început să creeze legături cu Irakul, în vederea reconstrucției culturale. Primul dintr-o serie de evenimente create în acest sens a fost primul Forum Cultural Irakian, găzduit de UNESCO, în mai 2004, când s-a recunoscut „importanța contribuției Irakului la civilizația mondială pentru câteva mii de ani, în același timp cu recunoașterea identității pluri-etnice și religioase a Irakului”⁶⁴.

Tot existența unei identități pluri-etnice și religioase a fost și cauza izbucnirii „Primăverii Arabe” în Siria. Mattia Guidetti și Silvia Perini⁶⁵ explică cauzele evenimentelor din ultimii ani, în Siria, Astfel, pentru a înțelege mai bine fenomenul numit „primăvara arabă” trebuie să privim la evenimentele din 2000. După moartea lui Hafez al-Assad, al doilea fiu al său Bashar al-Assad a fost numit președinte al Republicii Arabe Siriene. Alegerea unui tânăr de 35 de ani, care până atunci trăise în Marea Britanie, sugera o posibilă schimbare față de dictatura tatălui său, începând ceea ce s-a numit „primăvara din Damasc”, sugerând o trecere ușoară spre democrație. Cu toate acestea, măsurile economice luate semănau foarte mult cu cele precedente, iar activiștii ce doreau

⁶¹ http://whc.unesco.org/pg.cfm?cid=31&l=en&&search=iraq&searchSites=&search_by_country=®ion=&search_yearinscribed=&themes=&criteria_restriction=&type=&media=&order=country&description=&&mode=table.

⁶² <http://whc.unesco.org/en/list/277>.

⁶³ <http://whc.unesco.org/en/list/1130>.

⁶⁴ Ana Filipa Vrdoljak, „Unravelling the Cradle of Civilization...cit.”.

⁶⁵ *Ibidem*.

o schimbare au fost curând întemnițați, arătând astfel că vechea conducere ba'athistă a revenit din nou la putere, speranța la libertate fiind, din nou, redusă. 10 ani mai târziu, stimulentele primăverii arabe, ce a început în Tunisia în decembrie 2010 și s-a răspândit și în țări ca Egipt, Libia, Algeria, Behrein, Yemen și Iordania, a adus și sirieni în stradă. După un început timid în februarie 2011, între 15 martie și 8 aprilie, protestele s-au intensificat în toate orașele siriene, inclusiv Aleppo și Damasc. Deși câteva reforme au fost promise din nou, demonstrațiile au continuat și au crescut în intensitate, ceea ce a dus și la o creștere a represiunii. Drept urmare, câțiva civili și primii foști dezertori ai armatei au format Armata Siriană Liberă și au început primele acțiuni militare. Într-un an, scenariul se schimbă complet: grupurile militare care se luptau în Siria s-au multiplicat, s-au alăturat și luptători non-sirieni. În primele luni din 2012, aproape 90 de atacuri au fost lansate împotriva regimului de către luptători afiliați al-Qaida. Contraatacul regimului și folosirea mijloacelor aeriene pentru a încheia lovitură de stat au transformat revolta într-un război civil. Autoarele continuă cu daune asupra patrimoniului: fortificații medievale din Siria au fost distruse în timpul războiului civil: Crak des Chevaliers, Apamea, Qal-atMudiq și Palmyra⁶⁶ și probabil cea mai mare daună a suferit-o Aleppo, un raport al Directoratului de Antichități din 2013 arătând ca 121 de situri erau distruse, numai în centrul istoric al orașului⁶⁷. În 2014 a devenit din ce în ce mai clar că pericolul ISIL este unul de mari proporții. Gruparea a distrus nenumărate situri arheologice, monumente de importanță istorică, jefuind și făcând trafic de antichități, Directoratul de Antichități lucrând în cooperare cu diverse instituții pentru a opri traficul ilegal, publicând și un raport detaliat despre daunele suferite de siturile arheologice, crescând conștientizarea prin campanii naționale, expoziții, conferințe și workshopuri, care să arate importanța protejării patrimoniului cultural sirian. Din punct de vedere legal, guvernul a adoptat decretul 107 din 2011⁶⁸, care prevedea descentralizare, promovând ca consiliile regionale să se ocupe de problemele apropiate din punct de vedere teritorial, ceea ce oferea filialelor Directoratului de Antichități autonomie în privința protejării patrimoniului cultural.

Concluzie

Islamul este, încă de la origine, stat, putere politică și comunitate, ansamblul acestora constituindu-se împreună cu religia⁶⁹, această lume continuând, multă vreme, să creadă în propria sa superioritate, înainte de

⁶⁶ *Ibidem*, p. 15.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 11.

⁶⁸ <http://www.syrianlawjournal.com/index.php/main-legislation/constitutional-law/>

⁶⁹ Marc Ferro, *Șocul islamului, secolele XVIII-XXI*, trad. de Cătălin Dandeaș, Orizonturi, 2003, p. 11.

dominația și gloanțele Occidentului⁷⁰. Partea radicală a acestuia, concretizată în Statul Islamic, transmite, însă, un mesaj politic puternic către lumea musulmană: reînnoirea Califatului, o nouă Epocă de Aur a Islamului⁷¹, deși modul prin care este transmis acest mesaj este unul barbar, cu cele mai nefaste consecințe asupra patrimoniului cultural. Distrugerile masive asupra patrimoniului cultural irakian au început o dată cu Primul Război din Golf, dar furtul artefactelor și săpăturile ilegale datează de mai mult timp. Așa cum am arătat, sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX, a însemnat impunerea unor sisteme sociale diferite și neconforme cu realitatea socială din actualul spațiu irakian și sirian. Diversitatea și vastitatea artefactelor ce aparțineau civilizației mesopotamiene, civilizație originară, în concepția occidentalilor, a căror viziune a definit, practic, ideea de patrimoniu, identificarea acestor artefacte cu bogăția, luxul și puterea socială, au dus la dorința de posesiune, de dominare a acestora. Astfel apare prima influență politică asupra viziunii patrimoniului. În Siria, dezvoltarea arheologiei a fost conectată cu mizele politice franceze, având ca obiectiv constituirea unui patrimoniu arheologic monumental, definit de valorile sale istorice, politice și estetice. Cercetarea arheologică a devenit o prioritate în cadrul asistenței coloniale făcute de autoritățile franceze. În Irak, prin Gertrude Bell, spion dar și explorator britanic, factorul decizional al triajului antichităților în primele decenii ale secolului trecut, patrimoniul cultural căpăta o nouă însemnătate – importanța sa începe să servească nu numai interesele europene, ci și pe cele irakiene. Se pare însă, că nu îndeajuns. Iată de ce, un deceniu mai târziu, pe fondul legii din 1924 a antichităților, lege ce a adus nemulțumiri, datorită faptului că prea multe artefacte erau exportate, apare influența naționalistă, ce își pune amprenta asupra modului în care patrimoniul este perceput, prezervat și protejat. Sadi al-Husri este noul factor decizional ce reușește nu numai să recupereze o parte din patrimoniul exportat, dar prin legea din 1936, reușește să mențină artefactele în țară, iar mai apoi să instruiască primii specialiști arheologi de naționalitate irakiană, sporind și măsurile și mijloacele de prezervare a obiectelor de patrimoniu. În paralel, influența franceză se observă în Siria, prin instituțiile create și prin săpăturile arheologice prioritare, precum și prin interpretarea acestora într-o viziune occidentală. Poate cea mai mare influență, însă, o reprezintă devierea importanței de la antica Mesopotamie, la moștenirea arabă. În deceniile următoare, partidul Baathist a influențat viziunea asupra culturii și patrimoniului, până la denaturare. Puterea constă în unitate, iar unitatea are nevoie de un factor coeziv, factor ce s-a regăsit în istorie și simbolismul ei – singura identitate cunoscută de mase. Astfel, monumente impresionante au fost restaurate, iar momente importante din istorie au fost folosite ca pretext pentru

⁷⁰ *Ibidem*, p. 20.

⁷¹ Loretta Napoleoni, *ISIS, Califatul Terorii*, trad. de Sorin Șerb, Corint, 2014, p. 19.

deciziile politice, nesuținute complet de populație. În plus, faptele istorice au fost denaturate, pentru a servi interesului politic. Ulterior, pentru a permite democratizarea, a fost necesară „de-ba’athificarea”, sau eliminarea elementelor ce ar putea îngreuna procesul de schimbare a unui regim politic, creând, însă, un precedent. Așadar, războaiele din Golf, Primăvara Arabă și distrugerile intenționate, realizate de Statul Islamic (tocmai pe baza precedentului amintit anterior, a ideii înrădăcinate în mentalul colectiv, idee ce susține distrugerea ca formă de creație, coroborat cu simbolismul și rezonanța emoțională pe care se bazează cultura araba⁷²), își au, cumva, rădăcina, tocmai în lipsa acelei unități pe care fiecare formă de guvernare a dorit să o impună. Dar unitatea nu poate fi culturală, atunci când fondul este plin de disensiuni etnice și religioase, coroborate cu interese ale unor factori externi, în scopul impunerii propriei puteri (Marea Britanie, în secolul trecut și SUA, la începutul acestui secol, în cazul Irakului, sau Franța și Rusia în cazul Siriei), fiindcă fiecare entitate politică emergentă a dorit și va dori să își impună propria viziune asupra patrimoniului, pentru a câștiga prestigiu, a civiliza sau pentru a-și justifica legitimitatea, dar mai ales pentru a-și menține puterea, care, așa cum am demonstrat prin regimurile succesive ale secolului trecut, este ușor de pierdut și care atrage după sine și pierderea simbolismului și importanței unor obiecte de patrimoniu, considerate anterior – în mentalul colectiv – ca neprețuite și creatoare de identitate. Pe de altă parte însă, nu putem blama Occidentul pentru impunerea unui model de cultural. În fond, pe baza acestui model au fost create muzee, au fost descoperite vestigii istorice și au fost salvate artefacte de la distrugere. Studiul cere o continuare și o mai bună analiză a cadrului legal, precum și o statistică a săpăturilor arheologice efectuate și a instituțiilor răspunzătoare de prezervarea patrimoniului cultural, în vederea realizării unor comparații, însă greutatea obținerii informațiilor dintr-o zonă amenințată de terorism și caracterizată de conflict intern, reprezintă un obstacol, cel puțin pentru moment; însă, în viitor, ar putea duce la o mai bună cunoaștere a acelor perioade în care patrimoniul a fost prezervat și protejat, indiferent de ceea ce reprezenta (perioada antică sau islamică), în vederea îmbunătățirii mijloacelor de prezervare contemporane.

⁷² R.S. Zaharna, *Understanding Cultural Preferences of Arab Communication Patterns* Public Relations Review, JAI Press Inc, 2005.